WELCOME INTO THE HEROSPHERE! – A PHILOSOPHICAL APPROACH OF HEROISM AND SUPERHEROISM IN THE AGE OF CYBER-MYTHOLOGIES

Florin George Popovici
PhD Candidate, „Ștefan Cel Mare" University of Suceava

Abstract:This article could be seen as a bold and risky enterprise, because it is just a summary attempt to argue that nowadays exists an artificial cult of heroic behaviour that, paradoxically, could enrich conformity and emotional anesthesia, activate the manifestation of the bystander effect, also could empower social apathy and the lack of civic involvement. Bringing the concept of heroism under the magnifying glass, starting with the abundance of heroes, superheroes, and role models aggressively promoted in today's entertainment or pop culture industry, we discover ourselves as mere inhabitants of a Herosphere which tends to reshape our identity. This means that we face the danger to avoid or to procrastinate our actions, to become nothing more than frustrated spectators or simply admirers feeling a deep inadequacy in a huge imaginary cyberspace populated with heroes and superheros. If we assume that a hero is an ordinary person doing extraordinary or unusual things, do we really have the chance to transcend our own limitations? Does the superhero's cult help us in our efforts? Ultimately, this article is a short plea and also an honest exercise of admiration not for heroes and superheroes, but for pure human dignity and also for social and cultural responsibility.

Keywords: herosphere, philosophy, cultural mainstream, social control, cyber-mythology

Provocări pentru locuitorii din *herosphere*[1]

„God is training up his heroes and when they appear, the world will wonder where they came from." (C.S. Lewis)

Episoadele și scenariile eroice au populat dintotdeauna imaginarul colectiv, dăruind culturii universale, în numeroasele ei concretizări, un plus valoros de atractivitate. Succesiunea de istorisiri care relatează fapte de vitejie admirabile, confruntări dramatice cu un deznodământ cvasi-previzibil, pare să fie inepuziabilă: de la încercările eroilor mitologiei grecești până la protagoniștii înzestrați cu superputeri ai producțiilor ieșite din „atelierele de magie și vis" precum Pixar, Disney, DC sau Marvel Comics. Oriunde ne îndreptăm atenția, către eroii din realitate, cu existențe circumscrise unui context socio-cultural sau spațio-temporal bine definit, sau către cei ficționali, ce animă desfășurarea creațiilor literare, sau dacă situăm sub lentila analizei supereroii livrați de fabrica hollywoodiană de iluzii, suntem tentați să admitem că aceștia exercită asupra noastră un spectru larg de trăiri, impresii și atitudini: de la curiozitatea filosofică la fascinația lipsită de simț critic, de la indulgența sceptică la inspirație. Indiferent de modul în care reușim să-i descoperim și evaluăm, „referințele la eroi sunt universale în societate, în mod particular prin intermediul imaginilor și cuvintelor furnizate de mass-media."[2] Virtuțile epistemologice ale eroismului pot fi cu greu contestate, mai mult, cercetările din diferite domenii ne îndreptățesc să admitem existența unui areal cognitiv ce poate primi, fără riscuri, denumirea de „știință a eroismului". Eroii și supereroii care populează imaginarul colectiv actual afectează, conștient sau inconștient, modul în care gândim, simțim și acționăm. Indiferent cum îi concepem, ca salvatori ai marginalilor, ai celor dezavantajați,

[1] am optat pentru conceptul englezesc de *herosphere* din rațiuni ce țin atât de sonoritatea mai potrivită a termenului pentru prezenta încercare, cât, mai ales, pentru a contura adecvat propria perspectivă conform căreia toposul actual se materializează, la un nivel conceptual, într-o sferă populată din abundență cu eroi, supereroi cu predilecție ficționali.
[2] Bruce Peabody & Krista Jenkins, *Where Have All The Heroes Gone? The Changing Nature of American Valor*, Oxford University Press, 2017, p.84.

BDD-A29562 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:10 UTC)

răzbunători, justiţiari sau *vigilante*[3] privaţi de atestatul legalităţii, existăm, benevol sau independent de voinţa noastră, în era unei *cyber-mitologii*, un fel de *herosphere*, dacă expresia nu se vădeşte a fi inadecvată. Pluralitatea manifestărilor eroice activează interesul, exercită o atracţie considerabilă atât la nivelul simţului comun, cât şi în arealul disciplinelor cu veleităţi şi aşteptări ştiinţifice: psihologie, psihanaliză, sociologie, filosofie, studii culturale şi de mentalităţi, analize ale discursului mediatic ş.a.m.d.[4] *Sfera eroică* este populată cu personaje ce investesc energie fizică şi mentală, competenţă morală şi intelectuală pentru a ne convinge, totodată pentru a resemnifica, subtil şi incontrolabil, modul în care ne proiectăm şi desfăşurăm traiectoriile existenţiale. Ne-am dat întâlnire cu eroii în lecturile copilăriei[5], îi descoperim şi redescoperim, cu trăsături hiperbolizate, în postura de supereroi ai producţiilor cinematografice furnizate abundent de către industria americană de *entertainment*.[6] Le urmărim cu mai mult sau mai puţin interes aventurile şi încercările, dăruindu-le statutul de *role models*, repere axiologice a căror greutate este arareori condiţionată de faptul că reprezintă produsul creativităţii sau chiar al imaginaţiei manipulatoare. O categorie cu totul specială de eroi, a căror gesturi de curaj, săvârşite în mod calculat însă deloc melodramatic, nu se bucură întotdeauna de aceeaşi popularitate: medici, pompieri, piloţi de aeronave, soldaţi, gărzi de corp etc. Întreprinderile lor temerare, sustrase oricărei obsesii pentru profit sau notorietate, izvorâte dintr-o nevoie ce transcende graniţele propriei identităţi, survin discret, departe de atenţia noastră frecvent şi sistematic deturnată către spectacolul mediatic. În miezul unei astfel de *herosphere*, tributari tot mai puţin luciditătii şi simţului critic, găsesc oportună evocarea gândirii unui clasic al filosofiei, Blaise Pascal, conform căruia omul resimte o nevoie acută de a se măsura cu natura, de a înfrunta adversităţile, pentru a dobândi astfel conştiinţa propriilor energii interioare, totodată măsura propriilor limite. Omul se compară „cu tot ceea ce este deasupra lui şi cu tot ce există sub el, pentru că, în felul acesta, să-şi găsească limitele adevărate”[7]. Merită reţinută, la capătul unui astfel de gând, tendinţa profundă, viscerală către manifestările ce depăşesc sfera obişnuitului, înscriindu-se în perimetrul excepţiei. La limită, conştiinţa insuficienţelor şi vulnerabilităţilor noastre ne determină să proiectăm fizionomii şi portrete cu caracteristici hipertrofiate. Revenind în actualitate, constatăm existenţa într-o epocă deopotrivă a admiraţiei şi dezgustului, a perplexităţii şi apatiei, o eră a cyber-mitologiei ce ameninţă gestiunea responsabilă a timpului, a identităţii şi a propriilor interacţiuni sociale. Chiar şi aşa, eforturile noastre au şansa de a dobândi virtuţi reflexive cu condiţia să fie transformate în mirare filosofică. Spectacolul eroismului tradus în limbajul divertismentului livrat de industria şi cultura pop americană poate face obiectul unor analize extinse, generatoare de reflecţii surprinzătoare, în raport cu care prezenta încercare constituie doar o modestă provocare la reflecţie.

Jocul de oglinzi: construcţia dihotomică a eroului

Perceperea unei persoane şi integrarea acesteia în tabloul interacţiunilor sociale constituie rezultatul unui mecanism psihologic complex, de factură constructivă, un proces ce angajează pe de-o parte evaluarea spontană de factură emoţional-afectivă a alterităţii, cu rădăcini în scenariul

[3] orice persoană care ia legea în propriile sale mâini, pentru a răzbuna o crimă sau o fărădelege; persoană ce aparţine unui grup organizat de cetăţeni ce se ocupă cu protecţia districtului, a proprietăţilor etc. (conform http://dictionary.reference.com/browse/vigilante).

[4] Iată câteva lucrări ce pot fi consultate în vederea aprofundării fenomenului: Elisabeth Svoboda, *What Makes a Hero? The Surprising Science of Selflessness* (Penguin Group, 2013), John Izod, *Myth, Mind and the Screen. Understanding the Heroes of our Time* (Cambridge University Press, 2001), Mike Alsford, *Heroes and Villains* (Baylor University Press, 2006), Mark Buchan, *The Limits of Eroism. Homer and the Ethics of Reading* (The university of Michigan Press, 2004).

[5] Randle Patrick McMurphy (Ken Kesey, *Zbor deasupra unui cuib de cuci*), Winston Smith (George Orwell, *1984*), Guy Montag (Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*), Elisabeth Bennet (Jane Austen, *Mândrie şi prejudecată*), Jane Eyre (Charlotte Bronte, *Jane Eyre*), Alice (Lewis Carroll, *Alice în ţara minunilor*) ş.a.

[6] *supereroi*: Spiderman, Batman, Flash, Dr.Strange, Superman, Captain America, Hulk, Ironman, Magneto, Wolverine, Green Lantern, Ant-man, Thor, Deadpool, Aquaman etc. şi *supereroine* (cu o prezenţă mai puţin consistentă ce vădeşte hegemonia masculină): Cat Woman, Electra, Wonder Woman etc.

[7] Blaise Pascal, *Scrieri alese*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1967, p.5.

BDD-A29562 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:10 UTC)

supraviețuirii filo și ontogenetice, pe de altă parte, un proces care presupune proiectarea așteptărilor, impresiilor, stereotipurilor și judecăților noastre sociale. De la un astfel de mecanism nu fac excepție nici cei care dobândesc din partea noastră, la un moment dat, eticheta de eroi. În măsura în care aceștia corespund unor anumite repere categoriale, unui set de particularități sau trăsături admirabile, impregnate cultural, precum negarea instinctului de auto-conservare, sacrificiul, competența intelectuală și morală, abilitatea de a depăși obstacolele etc., ajungem să legitimăm statutul lor eroic. O astfel de atribuire sau proiectare de calități ne face vulnerabili la prejudecata sau *bias-ul confirmării propriilor expectanțe*, o circularitate psihologică tradusă prin faptul că ne așteptăm să întâlnim la ceilalți ceea ce noi înșine proiectăm asupra lor. Propriul schematism mental ne condiționează percepția persoanelor cu înzestrări eroice. „Putem admite că schemele noastre mentale definesc eroii ca fiind persoane morale, capabile de sacrificiu de sine, preocupate de instituirea binelui comun, foarte competente, totodată în general atractive și admirabile.”[8] Identificând moralitatea și competența ca dimensiuni fundamentale specifice eroismului, Scott T. Allison inventariază trăsăturile dominante ale personalității eroice: inteligența, forța, altruismul, caracterul empatic, charisma, rezistența, capacitatea de a dobândi încrederea și de a oferi inspirație celor din jur[9]. Eroismul se bazează pe un set de trăsături sau virtuți ce se bucură de recunoaștere: curajul, simțul dreptății, înțelepciunea, cunoașterea, transcenderea propriului eu. Este firesc să ne întrebăm dacă toate aceste particularități psihologice pot fi considerate, cel puțin în anumite circumstanțe, drept simple proiecții ale eului nostru ideal, potențial, în efortul lui cronic de actualizare. În acest caz ipoteza eroismului sau, mai mult, a supereroismului ca simplă construcție individuală proiectată la nivel social generează noi oportunități de investigație, totodată modalități de abordare sau paradigme interpretative inedite. O astfel de asumpție poate fi concordantă, de pildă, cu ceea ce Philip G. Zimbardo, în lucrarea *The Lucifer Effect*, admite cu privire la eroism: o particularitate psihologică determinată cultural și circumscrisă într-un context spațio-temporal[10]. Mai mult, existența eroismului ca fenomen de atribuire socială este condiționată de însăși nivelul cultural și educativ al unui popor sau al unei comunități. Consecințele unei astfel de atitudini conjecturale sunt, pe de-o parte, relativizarea conceptului de eroism, pe de altă parte, posibilitatea de a evidenția caracterul artificial, suspect, marcat ideologic, al industriei culturale americane, în străduința ei de instituire la nivel planetar a unui tip specific de eroism.

Ceea ce merită interesul unei analize mai ample este mecanismul de producere culturală a eroilor și supereroilor, ca instituție de control, propagandă și manipulare, eroismul ca icon cultural sau construcție socială constituită prin atribuire. În acest proces al atribuirii, investigația poate aborda profilul afectiv-emoțional și atitudinal al consumatorului de mesaj eroic, al admiratorului, totodată se pot analiza reperele sistemului său axiologic. Datorită spațiului restrâns rezervat întreprinderii de față, mă voi limita la conjectura confrom căreia existența eroului se situează în interiorul unei paradigme de factură bivalentă. Prestația acestui personaj, legitimitatea acțiunilor sale solicită din partea celor care-i dăruiesc admirația o permanentă raportare la cealaltă jumătate a universului de discurs: contradictoriul eroului sau anti-eroul. Personalitatea eroului se instituie în acest joc de oglinzi paralele, fiind fundamentată pe obișnuința noastră mentală de a evalua realitatea înconjurătoare într-o manieră dihotomică. Într-o terminologie tributară creatorului psihologiei abisale, Carl Gustav Jung, eroul poate fi circumscris seriei de arhetipuri ce populează inconștientul

[8] Scott T. Allison; George R. Goethals, *Heroes: what they do & why we need them*, Oxford University Press, 2010, p.59.
[9] redau lista, din rațiuni de exactitate, conform textului original consultat în limba engleză: *smart* (intelligent, smart, wise), *strong* (strong, leader, dominating, courageous, gallant), *selfless* (moral, honest, selfless, humble, altruistic), *caring* (compassionate, empathetic, caring, kind), *charismatic* (eloquent, charismatic, dedicated, passionate), *resilient* (determined, persevering, resilient, accomplished), *reliable* (loyal, true, reliable), *inspiring* (admirable, amazing, great, inspirational) – Scott T. Allison; George R. Goethals, *Heroes: what they do & why we need them*, Oxford University Press, 2010, p.62.
[10] Philip G. Zimbardo, *The Lucifer Effect. Understanding how good people turn evil*, Random House, 2007, p.460.

BDD-A29562 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:10 UTC)

colectiv[11], inclus în colecția de achiziții filogenetice care angajează confruntări permanente între bine și rău, ordine și haos, forța oarbă și inteligența salvatoare. Pot fi descoperite astfel resorturile susceptibilității consumatorului de scenarii cu conținut eroic: ancorarea unor astfel de scenarii în depozitul de experiențe ale speciei aflate în stare latentă în fiecare individ. Altfel spus, eroii și supereroii activează, în psihicul uman tipare mentale ancestrale, *patterns of behaviour* impregnate în memoria individuală. În același timp, eroii par să confirme tendința către evoluție, progres, devenire personală. Totuși, adoptarea unui comportament moral dezirabil, evocat de conduita eroică și apreciat de societate, nu este o întreprindere facilă, datorită conflictului acut dintre scopuri și mijloace. Conformismul, obediența ritualică, refuzul angajării civice și apatia par să fie mai curând soluții la îndemână, cu implicații sociale și individuale aparent minore în comparație cu devianța sau comportamentele anti-sociale de tip delincvent[12]. Se conturează, deja, specificul paradoxal al manifestărilor din *herosphere*: există din ce în ce mai mulți eroi ficționali, produși pe bandă rulantă, însă tot mai puțini eroi în realitate. În schimb, proliferează răfăcătorii, marginalii, cei aflați în afara normei, capabili prin acțiunile lor să solicite necesitatea acțiunilor salvatoare de tip eroic. Deși, într-o perspectivă maniheică, răul face posibilă sau legitimează existența binelui, realitatea tinde să dezechilibreze balanța către prevalența celui dintâi. Sfidarea sau înfruntarea sistemelor și a mecanismelor de putere nedrepte, abuzive sau imorale, justifică nevoia acțiunilor eroice. În încercarea de a explica din perspectivă psihologică atitudinea răufăcătorilor, Philip G. Zimbardo, artizanul cunoscutului *Stanford Prison Experiment*, plasează răul la intersecția dintre dispozițiile individuale, puterea contextului social și presiunile survenite din partea mecanismelor de putere sau autoritate. În ultimul capitol al cărții sale, *The Lucifer Effect*, autorul asumă perspectiva optimistă a existenței unui potențial eroic latent incontestabil în natura umană. După cum răul se actualizează în circumstanțe și contexte sociale favorabile, tot astfel și binele, conduita morală exemplară, caracterul eroic al acțiunilor noastre devine posibil în conjucturi favorabile adecvate.

Interogații în loc de concluzii

Înțelegerea eroismului prezent în producțiile culturale ale actualității presupune, fără îndoială, decriptarea mecanismului de construcție și reconstrucție socială a unui status extrem de complex. Un astfel de mecanism angajează categorii sau scheme mentale individuale și colective pe baza cărora eroii și supereroii sunt identificați, legitimați sau confirmați, indiferent dacă aceștia populează realitatea sau sunt artificii fictive menite a ne distra sau deturna atenția de la agenda publică. Involuntar, ajungem să evaluăm persoanele din jurul nostru, le percepem într-un mod dihotomic și, eventual, le conferim statutul de erou sau, dimpotrivă, de anti-erou. Eroismul este în măsură să disloce indivizi și comunități din punct de vedere emoțional, să inspire și să schimbe radical moduri de gândire, să influențeze conduite, să producă tendințe, trenduri, autentice revoluții atitudinale și mentale. „Eroii ne mișcă, nu doar emoțional, dar și comportamental. Aceștia stabilesc pentru noi un reper înalt și apoi ne provoacă să ne alăturăm lor. Eroii ne poartă în locuri unde se oferă recompense generoase. Ei ne înalță visurile și aspirațiile. Ne dorim eroii și ne identificăm cu ei. Vrem să fim împreună cu aceștia, vrem să fim ca ei.”[13] Cu toate acestea, se impune cu forța evidenței o interogație: este posibil oare ca tocmai expunerea supraabundentă la acțiunile eroilor să genereze însăși efectul contrar, potențând resorturile unei anumite neputințe dobândite, activând complexe și frustrări? Chiar dacă, în esență, admitem fiecărui om înzestrat cu conștiință reflexivă și cu un nivel rezonabil de educație șansa implicită a accederii la statutul de erou, totuși se cuvine să

[11] inconștientul colectiv este „partea psihicului care poate fi deosebită negativ de inconștientul personal prin faptul că el nu-și datorează existența experienței personale și nu este de aceea un câștig personal (...) conținuturile inconștientului colectiv nu au fost niciodată conștiente, nefiind deci dobândite individual, și-și datorează existența exclusiv eredității” (Carl Gustav Jung, *op.cit.*, p.21). În inconștientul colectiv se găsesc arhetipurile consacrate de Jung: *persona, umbra, anima* și *animus*, *arhetipul infans*, *arhetipul spiritului*, *sinele*.

[12] Pot fi resemnificate, în lumina eroismului actual, considerațiile lui Robert K. Merton cu privire la mecanismele de producere ale conformismului și devianței: raportul dintre scopurile culturale și normele instituționale.

[13] Scott T. Allison; George R. Goethals, *Heroes: what they do & why we need them*, Oxford University Press, 2010, p.173.

BDD-A29562 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:10 UTC)

atribuim această etichetă cu prudență și responsabilitate. Sfidarea forței gravitaționale, modificarea traiectoriei planetei sau deturnarea meteoriților nu sunt condiții necesare și suficiente ale eroismului, așa cum se străduiește mașinăria ideologică hollywoodiană să sugereze, prin impunerea modelului la nivelul mentalului colectiv planetar. Mai curând, încercările și confruntările agonice pe care fiecare dintre noi le traversează pe câmpul de luptă al propriei interiorități conferă oportunitatea dobândirii statului de erou. Cum se poate concretiza o astfel de oportunitate? Analiza lucidă, critică a mesajelor camuflate în *mainstream*-ul cultural, a producțiilor mediatice, cu scopul disocierii între evenimente și pseudo-evenimente, între *good-news* și *fake-news*, totodată efortul consecvent de dobândire a competenței morale, cultivarea altruismului și generozității. Nu în ultimul rând, responsabilitatea și angajamentul civic pot constitui, fără îndoială, modalități de activare a unui astfel de potențial remarcabil.

BIBLIOGRAPHY

- Allison, Scott. T.; Goethals, George. R. (2011). *Heroes: what they do & why we need them?*, Oxford: Oxford University Press.
- Jung, Carl Gustav. (1994). *Jung în lumea arhetipurilor. Caiete de psihanaliză. Nr.4*. București: Editura Jurnalul Literar.
- Pascal, Blaise. (1967). *Scrieri alese*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Peabody, Bruce & Jenkins, Krista (2017). *Where Have All The Heroes Gone? The Changing Nature of American Valor*, Oxford: Oxford University Press.
- Zimbardo, Philip G. (2007). *The Lucifer Effect. Understanding how good people turn evil*, New York: Random House.

BDD-A29562 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:10 UTC)